

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНІ ПИТАННЯ

Камардіна Ю.В.

кандидат юридичних наук

доцент кафедри приватно-правових дисциплін

Маріупольський державний університет

Конституційне визнання в Україні людини, її прав і свобод вищою цінністю, їх безпосередня дія, що визначає сенс, зміст та застосування законів та діяльність органів публічної влади (державних органів та органів місцевого самоврядування), актуалізує проблему взаємовідносин влади та особистості. Розвинене та ефективно діюче місцеве самоврядування є необхідною умовою демократичного розвитку суспільства та держави. В преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування [1] встановлено, що органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму, а право громадян брати участь в управлінні державними справами найбільш безпосередньо може бути здійснене саме на місцевому рівні. У демократичній державі народ є джерелом влади, проте, безпосередньо, окрім як у громаді він ніде не здійснює своєї влади. Саме місцеве самоврядування покликане забезпечувати одночасно ефективне наближене до населення управління місцевими справами. Звідси виникає проблема ефективної організації місцевого самоврядування та гарантованість прав на його здійснення, участі в ньому, що в свою чергу є одним з головних завдань, яке стоїть перед суспільством на сьогоднішній день.

Донедавна у вітчизняній, та й у зарубіжній літературі, права людини і місцевого самоврядування, зазвичай, розглядалися лише як самостійні проблеми. Тим часом сама природа цих інститутів сучасної демократії, їх нормативно-правовий зміст, функціональне призначення, механізми реалізації та гарантування свідчать про тісну взаємодію, взаємопроникнення та взаємодоповнення багато в чому врівноважують один одного (у плані поєднання принципів індивідуалізму і колективізму) відповідних інституційних засобів розвитку демократії, особливо у специфічних соціокультурних умовах України.

З метою реалізації принципів демократичної правової держави, в Україні здійснюється становлення та розвиток інституту місцевого самоврядування. Конституція України визнала об'єктивну необхідність існування місцевого самоврядування і забезпечила правові гарантії його існування на вищому законодавчому рівні. Місцевому самоврядуванню присвячена окрема глава Конституції, що відразу поставило його в ряд найважливіших конституційно-правових інститутів сучасної України. Конституція визначила місцеве самоврядування як одну з самостійних форм здійснення влади народом, визнаючи та захищаючи економічну

основу самоврядування - комунальну власність - рівним чином з державною, приватною та іншими формами власності.

Ефективна організація місцевого самоврядування є одним із найважливіших завдань, що стоять перед суспільством України на сьогоднішній день. Його успішне рішення - безсумнівно, частина Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 рр.[2], оскільки місцеве самоврядування вбирає у себе весь комплекс проблем, реалізація яких дозволяє наблизити здійснення поставлених грандіозних завдань, а саме розвиток громадянського суспільства та стійкої демократії, у якій повною мірою будуть забезпечені права людини, громадянські та політичні свободи.

Місцеве самоврядування як організаційно-правовий інститут багатогранне, нині поняття місцевого самоврядування можна розкрити у наступних аспектах:

По-перше, місцеве самоврядування пов'язане з правом громадян, мешканців територіальної громади на самостійне завідування місцевими справами. Відповідно до ст. 3 Європейській Хартії місцевого самоврядування видно, що місцеве самоврядування розглядається саме як право та спроможність органів місцевого самоврядування (цікаво, що якщо в Європейській Хартії місцевого самоврядування суб'єктом місцевого самоврядування називаються органи місцевого самоврядування, то відповідно до законодавства України - населення, громадяни) в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення. Відповідно до ч.1 ст. 38 Конституції України [3] громадяни України мають право обирати та бути обраними до органів місцевого самоврядування.

По-друге, місцеве самоврядування - це діяльність громадян із самостійного вирішення питань місцевого значення. У ч. 1 ст. 140 Конституції України закріплено, що місцеве самоврядування в Україні є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. В ч. 1 ст. 2 Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено, що місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [4].

По-третє, місцеве самоврядування - форма народовладдя, тобто спосіб здійснення народом належної йому влади. В ст. 5 Конституції України закріплено, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є її народ, який здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

У ч. 2 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що місцеве самоврядування в Україні - форма здійснення народом своєї влади, яке забезпечує в межах, встановлених Конституцією

України, чинним законодавством, самостійне або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішення населенням безпосередньо та (або) через органи місцевого самоврядування питань місцевого значення.

По-четверте, місцеве самоврядування - одне з основ конституційного ладу, основний принцип організації влади, який поряд з принципом поділу влади (розподіл по горизонталі) визначає систему управління (поділ влади по вертикалі). У ст. 7 Конституції України вказується, що в Україні: визнається та гарантується місцеве самоврядування, а ст. 140 встановлено, що «місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи».

По-п'яте, місцеве самоврядування - це інститут організації та надання адміністративних послуг. Адміністративними послугами називаються такі послуги, що надаються у місці проживання людини або поблизу від неї та за забезпечення яких органи місцевого самоврядування несуть певну відповідальність. При цьому використання терміна «адміністративні послуги» не означає, що їх мають надавати самі органи місцевого самоврядування, але вони відповідають за те, щоб люди мали змогу здобувати їх на території територіальної громади. Так відповідно до ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад входить «організаційне забезпечення надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг».

Отже, місцеве самоврядування визнається і закріплюється як одна з основ конституційного ладу, як демократичного інституту, який не може бути ліквідований.

Підавши ретельному аналізу термін «місцеве самоврядування», можна дійти висновку, що його багатогранність і багатоаспектність безпосередньо впливає на сутність категорій «право на місцеве самоврядування» і «право на здійснення місцевого самоврядування». У розділі II Конституції України немає прямого встановлення таких прав. Хоча право громадян на здійснення місцевого самоврядування не названо у числі прав і свободи людини і громадянина, які у розділі 1 Конституції України, воно являється конституційним за змістом ч. 1 ст. 5; ч. 1 ст. 38; ст.ст. 140-146 Конституції України та реалізується громадянами шляхом референдумів, виборів, інших форм прямого волевиявлення. Таким чином, у самій Конституції України фактично передбачені комплексні права місцевого самоврядування.

Право на здійснення місцевого самоврядування може бути реалізовано у різних формах, як безпосередньо, так і опосередковано, через органи місцевого самоврядування. Можна виділити велику кількість форм безпосереднього здійснення права на здійснення місцевого самоврядування, які можуть бути реалізовані як окремо громадянами, так і

групами громадян, населенням, наприклад: місцевий референдум; опитування громадян, плебісцит; місцеві вибори (йдеться про здійснення як активного, так і пасивного виборчого права); відгук депутата; зміна меж територіальної громади; збори, сходи, конференції громадян; масові акції (мітинги, демонстрації, пікетування та ін.); звернення до органів місцевого самоврядування; правотворча ініціатива; публічні слухання; діяльність у представницьких органах місцевого самоврядування; здійснення муніципальної служби; інші форми.

Таким чином, за змістом права на здійснення місцевого самоврядування можна виділити окремі, більш конкретні та більш деталізовані правомочності громадян у галузі місцевого самоврядування, і в цьому сенсі конституційне право на здійснення місцевого самоврядування нічим не відрізняється від інших конституційних прав та свобод людини та громадянина [5].

Це право можна розглядати як: 1) суб'єктивне (індивідуальне), право кожного громадянина, який проживає на певній адміністративно-територіальній одиниці; 2) колективне право окремих груп населення територіальної громади; 3) «похідне» право представників громадян в органах місцевого самоврядування на здійснення повноважень, що їм належить у вирішенні питань місцевого значення. З цього можна зробити висновок, що право на здійснення місцевого самоврядування є сукупність індивідуальних і колективних прав. Така комплексна природа дає підставу використовувати у необхідних випадках термін «муніципальні права» для позначення всієї сукупності індивідуальних чи колективних прав.

Отже, розгляд конституційних прав і свобод крізь призму їх реалізації на рівні територіальних громад, дозволило дійти висновку про єдність їх змісту. Конституційне право на місцеве самоврядування є частиною системи конституційних права і свободи, що вимагає його розгляду в органічній єдності з іншими правами і свободами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія: міжнар. док. від 15.10.1985р. Офіційний вісник України. 2013. № 39. Ст. 181.
2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки: УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №487/2021 від 27 вересня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193>
3. Конституція України: станом на 1 вересня.2016: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 28097ВР // Голос України. 1997р. № 24. Ст. 170.
5. Камардіна Ю.В. Муніципальна реформа в Україні та державах-членах Європейського Союзу в умовах європейської міждержавної інтеграції: порівняльно-правове дослідження: дис. ...к-та юрид.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ МІЛІТАРНОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

Кірін Р.С.

доктор юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»

Постановка проблеми. 100 днів війни РФ проти України – це 100 днів неприхованого екоциду. Українському довкіллю завдано нечуваних збитків, пошкоджено понад чверті усіх екосистем. Від початку війни Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля) ретельно відстежує та документує усі екологічні злочини з метою притягнення РФ до відповідальності та максимального відшкодування всіх збитків, нанесених довкіллю. Для збору та фіксації інформації про такі злочини запроваджено мобільний застосунок – «ЕкоЗагроза», на який, станом на 03.06.2022 р., отримано 416 звернень та 390 верифіковано, підтверджено більш ніж 250 випадків екоциду та нараховано півтори тисячі фактів знищення українського довкілля. Приблизні збитки складають понад 200 млрд. грн. [1].

Конституція України (ст. 50) передбачає право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища (далі – НПС), згідно із ч. 3 ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України [2]. В той же час, після використання всіх національних засобів юридичного захисту, кожен, згідно конституційної норми ч. 5 ст. 55, має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Тож, як справедливо зазначають авторки наукового видання [3, с. 114-115], судову форму захисту екологічних прав громадян доцільно розглядати як основний вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Для того щоб